

UNA APROXIMACIÓ A L'EMIGRACIÓ D'INQUERS A AMÈRICA EN ELS SEGLES XIX I XX.

JOAN BUADES CRESPI

L'emigració d'inquers a Amèrica en els segles XIX i XX s'integra dins el gran corrent emigratori balear que des de les darreres dècades del segle passat fins a inicis dels seixanta de l'actual es va adreçar, al llarg de diferents etapes, cap a França, Algèria i alguns països d'Amèrica del Sud i de les Antilles.

L'origen del fenomen emigratori s'explica pel canvi esdevingut en la segona meitat del XIX en l'evolució de la demografia de les Balears que assoleix una trajectòria ascendent com a conseqüència de la disminució de la mortalitat. L'augment de població no ve acompanyat d'un increment de les activitats laborals, per la qual cosa l'aparell productiu illenc es veurà incapaç d'assimilar l'excedent humà ocasionat pel canvi demogràfic.

Entre 1857 i 1887, coincidint amb una època d'expansió de l'economia de les Illes, el mercat de treball aconsegueix assumir la pressió demogràfica i la població de les Balears registra un creixement absolut de 49.700 habitants ¹. En el període 1887-1900, la crisi agrària originada per l'aparició de la fil·loxera el 1891 i per la mala distribució de la propietat de la terra; la pèrdua del mercat colonial que afecta la indústria tèxtil i de les sabates, entre d'altres factors, repercuteixen sobre la capacitat productiva de l'economia illenca que es mostra incapaç d'absorbir la pressió demogràfica que mitjançant l'emigració es canalitzarà cap a l'exterior, presentant l'esmentat període un creixement absolut negatiu de 944 habitants per a tot l'arxipèlag ². El flux emigratori persistirà fins als inicis de la Guerra Civil, encara que no assolirà la intensitat de la darrera dècada del segle passat.

¹ PICORNELL, C./ SEGUI, J.M.: "Geografia Humana de las Islas Baleares". Oikos-Tau. Barcelona 1989

² PICORNELL/SEGUI: Op. cit., nota 1

En els difícils anys de la postguerra es reprèn el corrent emigratori fins que el desenvolupament turístic de les Balears esdevingut a inicis dels seixanta modificarà la naturalesa del flux i les Illes deixaran d'esser un espai geogràfic emissor d'emigrants per convertir-se en receptores d'immigrants peninsulars.

INCA: EL CONTEXT LOCAL DE L'EMIGRACIÓ.

Des de mitjans del XIX, Inca experimenta un increment demogràfic paral·lel al que es registra a la resta de les Balears. Entre 1857 i 1887, la població del municipi augmenta en 1403 habitants. L'expansió del conreu de la vinya, el creixement de la indústria sabatera i de les activitats comercials permeten a Inca assimilar l'augment de la seva població. L'optimisme econòmic d'aquesta època es trenca a la darrera dècada del *denou* com a conseqüència de la destrucció de les vinyes ocasionada per l'arribada de la fil·loxera a Inca el 1892 i la pèrdua del mercat colonial de les Antilles per a la indústria del calçat, esdevinguda el 1898. La crisi incideix sobre un significatiu percentatge d'habitants del municipi, sobretot pagesos i treballadors del calçat que emprenen el camí de l'emigració a Ultramar a la recerca de noves expectatives laborals. L'evolució de la demografia d'Inca es ressenteix d'aquest fet i entre 1887 i 1900, només augmenta en 250 habitants.

En el segle XX, la dinàmica de la població d'Inca oscil·la d'acord amb la trajectòria que afecta a la seva principal activitat productiva, la indústria sabatera. Les úniques dècades que contemplen un revifar de l'emigració, 1930-40 i 1940-50 corresponen a períodes crítics de la indústria de les sabates, mentre que en els restants decennis fins a 1960 en què es pot donar per finalitzat el corrent emigratori d'illencs, el desenvolupament del sector del calçat facilita l'assentament a Inca d'immigrants procedents d'altres municipis de Mallorca i des de 1950, de la Península³.

EL MAPA DE L'EMIGRACIÓ INQUERA A AMÈRICA

Aquesta investigació pretén esser una aproximació al fet emigratori inquer a Amèrica en els segles XIX i XX. La manca de documentació oficial de caràcter estadístic i socioeconòmic i el fet de no haver utilitzat la història oral fa que les dades obtingudes mitjançant les fonts consultades, siguin només aproximades i no permetin esbrinar l'abast total del moviment i les activitats professionals que desenvoluparen la immensa majoria dels emigrants d'Inca al país on s'establiren, entre d'altres

³ BARCELÓ PONS, B.: "Inca y su término. Iniciación a la Geohistoria del municipio". Imprenta Politécnica. Palma 1958.

aspectes. No obstant aquestes carències, hem pogut aconseguir una informació prou valuosa que ens ha permès, a grans trets, quantificar parcialment el moviment, delimitar el mapa dels assentaments coneguts i conèixer alguns dels inquers que més beneficis econòmics assoliren de l'emigració.

L'anàlisi de les fonts examinades ens ha permès obtenir el nombre de 142 inquers emigrats a Amèrica que es distribueixen al llarg de set països. Cal dir que l'esmentada xifra només és una aproximació, en realitat en degueren partir més, encara que es pot afirmar que el contingent total no fou molt nombrós si el comparem amb altres municipis de la Part Forana mallorquina que no disposaven, com Inca, de la capacitat d'atracció generada per l'existència d'una important indústria del calçat.

Puerto Rico

A la seva obra "La formación del pueblo puertorriqueño. La contribución de los catalanes, baleáricos y valencianos", la historiadora de Puerto Rico, Estela Cifre de Loubriel informa de l'arribada a l'illa antillana, abans d'aconseguir la independència el 1898, d'un total de 1046 emigrants procedents de les Balears. D'ells 899 eren de Mallorca, essent Palma, Sóller, Artà, Felanitx, Manacor, Pollença i Inca, per aquest ordre, els municipis que més efectius aportaren.

L'autora de la investigació comptabilitza un total de 16 inquers, 14 homes i 2 dones. Els primers emigrants d'Inca que s'establiren a la colònia ho feren a la segona dècada del XIX quan encara no s'havia obert l'important flux emigratori illenc que s'hi va adreçar posteriorment. D'aquells que ofereix la professió, hi trobam 6 militars, entre oficials i soldats, un comerciant i un carter. Pel que fa referència al mapa dels assentaments, 7 instal·laren la seva residència a la capital San Juan, 5 ho feren a Ponce i la resta a Caguas, Aguadilla, San German i Mayagüez (on hi va haver un significatiu col·lectiu d'artanencs).

A aquesta colla d'immigrants inquers documentats per Estela Cifre cal afegir-hi tres religiosos naturals d'Inca que a la segona meitat del XIX exercien el seu ministeri apostolar a Puerto Rico⁴. Es tracta de Nofre Marià Llompart Rubí que el 18 de juny de 1853 obté el permís del bisbe de Mallorca per rebre les ordres menors i majors a l'illa antillana, de Francesc Salas Janer i d'Antoni Salas Seguí, nats tots dos el 1871 a Inca i amb residència el 1897 a Ponce el primer, mentre que el segon era seminarista a San Juan el 1893.

Cuba

La major de les illes de les Antilles va rebre des del darrer quart del segle passat fins als anys cinquanta de l'actual una nombrosa onada immigratòria originària

⁴ ROSSELLÓ, Joan: "Emigración-evangelización del clero diocesano de Mallorca a América (S. XIX-XX)" dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Balears i Amèrica", Vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

de l'Estat espanyol que s'hi va establir al llarg de diferents etapes. El primer flux s'inicia a la finalització del primer dels tres conflictes independentistes que es donen a la segona meitat del XIX, l'anomenada "Guerra dels deu anys" (1868-1878) i obeeix al desig del govern espanyol d'enfortir numèricament la població espanyola de Cuba. El segon ho constituiria l'emigració forçosa dels militars que participaren a la darrera de les guerres colonials (1895-98).

La tercera etapa que s'obri després d'haver assolit Cuba la seva independència suposa l'època de major intensitat del flux immigratori. Entre 1902 i 1931, any de la interrupció del corrent arribaren a l'Estat caribeny un total de 781.535 emigrants procedents de l'estat espanyol ⁵ que hi acudiren per treballar en la reconstrucció del país assolat per les guerres i reactivar l'economia sucraera. El darrer col·lectiu d'emigrants que s'adreça a Cuba correspon a l'onada de la postguerra i finalitza a causa del triomf de la revolució castrista el 1959.

Les notícies que posseïm sobre els inquers que emigraren a Cuba són escasses i fan referència només a dues de les etapes esmentades. Antoni Marimon ⁶ ens informa dels gairebé dos centenars de militars, en la seva immensa majoria soldats, que lluitaren a la darrera guerra independentista, mentre que l'altra informació que disposam procedeix de l'informe lliurat el 1920 per l'Ajuntament d'Inca a l'Institut Nacional d'Estadística comunicant que entre 1916 i 1920 emigraren del municipi un total de 180 habitants, dels quals 5 s'adreçaren a Cuba.

Perú

La presència d'un emigrant originari d'Inca en aquest país andí sembla constituir un fet aïllat, ja que aquest Estat per la seva ubicació geogràfica allunyada dels circuits migratoris tradicionals dels emigrants mediterranis va acollir un insignificant corrent immigratori. El 1900, la publicació local "El Eco de Inca" ⁷ es fa ressò a les seves pàgines de les afliccions que va patir al Perú un sabater d'Inca que hi havia emigrat. Es pot llegir el següent:

"Regresa de aquel país sin haber logrado
con su oficio de zapatero hallar trabajo en el
intervalo de tres meses que según confiesa ha
regresado con vida, por una pura casualidad.
Cuanto se dice a la gente del bienestar y la
facilidad en labrarse una fortuna con los
expresados medios de propaganda, es falso y al

⁵ IGLESIAS, Fe: "Características de la inmigración española en Cuba, 1904-30", dins "Españoles hacia América. La emigración en masa, 1880-1930". Alianza Editorial, Madrid 1988.

⁶ MARIMON, Antoni: "Inca i les guerres de Cuba i de les Filipines de 1895-98" dins I Jornades d'Estudis Locals. Inca 1994.

⁷ Setmanari "EL ECO DE INCA". núm. 24, pàg. 2. Inca 1900.

poner pie a tierra en aquel país la más
terrible desilusión y el más fatal desengaño
con la verdadera realidad que suceden a las
ilusiones que concibiera el emigrante al
despedirse de su tierra".

El que va succeir al Perú a aquest emigrant d'Inca representa el que per molts fou la crua realitat del mite americà. Un considerable percentatge dels balears que partiren amb el desig de "fer les Amèriques", encoratjats per la propaganda dels contractistes de mà d'obra per treballar a les repúbliques sud-americanes i per les notícies que rebien dels seus parents i amics establerts a l'altra banda de l'Atlàntic, es trobaren amb una realitat prou distinta a la somiada. La premsa mallorquina de l'època, tant el diaris de Palma: "La Almudaina" i "la Última Hora" com les publicacions locals dels municipis on el fenomen migratori constituïa un fet habitual entre els seus habitants: "El Pollensín", "El Felanigense", "Andratx",... exposa la seva preocupació sobre la problemàtica de l'emigració publicant diversos articles amb la intenció d'advertir els emigrants dels perills de la quimera americana. En el número 61 del "Pollensín" ⁸, del mes de maig de 1913, apareix un article signat per un dels col.laboradors que la publicació posseïa a l'Argentina, Joan Estelrich, on diu el següent:

"... Es patriótico y es humano dar la voz
de alarma y prevenir a los que emigran, que si
difícil es la vida en Mallorca, para el pobre
lo es en todas partes, llámese Buenos Aires o
Jauja, porque si bien es cierto que los jornales
son elevados, hay que tener presente que todo
está en la misma proporción, al extremo de que
los pesos de aquí para los efectos de la vida
son como los reales de Mallorca".

La premsa d'Inca va mostrar el mateix interès social pels emigrants de la localitat i en els anys 1900, 1917 i 1918 es varen publicar diversos articles a "El Eco de Inca" i a "La Veu d'Inca" avisant del risc de l'emigració ⁹.

⁸ EL POLLENSIN és una publicació quinzenal que va aparèixer a Pollença entre el gener de 1911 i 1915.

⁹ CAMPILLO, Màxim / SERRA, Sebastià: "Emigració i immigració a Inca", dins I Jornades d'Estudis Locals. Inca 1994.

Darrerament han viatjat al Perú, per causes ben diferents de les que motivaren la partida de l'emigrant inquer a inicis d'aquest segle, dos sacerdots inquers, Miquel Amengual Saurina i Pere Fiol Tornilla, que ho han fet com a missioners membres de "Mallorca Missionera" ¹⁰.

Brasil

La font que ens proporciona notícies sobre la presència de gent d'Inca emigrada al Brasil és la "Guia de Baleáricos residentes en la República Argentina" elaborada per l'emigrant mallorquí a Buenos Aires, Josep Garcías Moll, que a la seva edició de 1918 ofereix també informació sobre els emigrants balears ubicats a Xile, Paraguai, Bolívia, Uruguai i Brasil.

A la "Guia" apareixen documentats dos inquers, Pere Mateu i Joan Pomar, que el 1918 residien a Porto Alegre i Sao Paulo, respectivament.

Uruguai

Cap de les fonts documentals utilitzades ens indica l'assentament d'immigrants d'Inca a la República Oriental de l'Uruguai abans de l'emigració de la postguerra. El periodista i escriptor mallorquí Joan Torrendell en un article publicat a "L'Almudaina" el 1890 ¹¹ calcula en devers un miler el nombre de balears establerts, aleshores, al país del Plata, encara que ofereix poques referències sobre el seu lloc d'origen. Garcías Moll a l'abans esmentada "Guia de Baleáricos" del 1918 efectua un càlcul del tot qüestionable dels balears residents a l'Uruguai comptabilitzant un total de 65 immigrants, entre els quals no apareix cap natural d'Inca. Tampoc no figura cap inquer documentat en els certificats de viatge lliurats pel Consolat de l'Uruguai a Palma entre 1932 i 1936 ¹².

L'única referència que posseïm sobre Inca i que ens fa creure en la possibilitat de la presència d'algun inquer a l'Uruguai a la dècada dels vint procedeix de la revista mensual "Baleares", publicació del Centre Balear de Montevideo. En el seu número 5 del mes de desembre de 1923 a la secció "Voces de Aliento" ¹³ diu el següent:

¹⁰ PARETS, Joan: "Sacerdots diocesans de les Illes Balears en el Perú", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

¹¹ TORRENDELL, Joan: "Cartas americanas: Mallorca en el Uruguay. Montevideo, 25 de febrero de 1890". La Almudaina, 5 d'abril de 1890.

¹² BUADES CRESPI, Joan: "L'emigració balear a l'Uruguai en els segles XIX i XX. El moviment associatiu", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

¹³ BUADES, Joan; MANRESA, M.A. i MAS, Margalida: "Emigrants illencs al Río de la Plata (La vida associativa a Buenos aires i Montevideo). Vicepresidència del Govern Balear. Palma 1995.

" El semanario Ecos ¹⁴ que ve la luz pública en Inca (Mallorca) publica el siguiente suelto que mucho agradecemos: Hemos recibido la revista Baleares, órgano del Centro Balear de Montevideo, a la que deseamos larga y próspera vida y con la que gustosamente dejamos establecido el cambio".

Unes línies més endavant a una altra secció titulada "Publicaciones", la revista "Baleares" informa d'haver rebut les següents publicacions de l'Argentina, Uruguai i de les Balears:

"La Voz de Galicia", Montevideo; "Foch y Fúm (Palma); "Ecos" (Inca); "El Pueblo" (Andratx); "Boletín del ateneo Científico, Literario y Artístico (Mahón); "El Balear" (Buenos Aires); "Revista de Menorca" (Mahón). Las citadas publicaciones pueden ser leídas en la mesa de lectura de nuestro Centro".

El corrent emigratori balear que es va adreçar cap a l'Uruguai a la postguerra es pot estudiar amb una certa precisió gràcies a les anomenades "Sol·licituds de lliure ingrés amb caràcter permanent" gestionades pel Consolat de l'Uruguai a Palma. Aquesta documentació ens informa que entre 1948 i 1963 partiren de les Balears cap a l'esmentat país un total de 441 persones ¹⁵. Palma amb 204 efectius i Valldemossa amb 68 foren els municipis que més emigrants aportaren. De naturals d'Inca en partiren dos, curiosament dones que en el moment de marxar residien a altres localitats mallorquines: Joana Sebastià Amengual de 25 anys, casada amb un sinever i resident a Petra, emigrà amb el seu marit el 1949 i Antònia Massanet Genestra de 28 anys, domiciliada a Palma, va partir des de Barcelona el 6 de setembre de 1953, amb el vaixell "Provence", acompanyada del seu fill de 5 anys, reclamada pel seu marit, aleshores, establert a Montevideo.

¹⁴ El Setmanari "ECOS" és una publicació editada a Inca que va aparèixer cada dijous entre el 31 de maig de 1923 i el 27 de desembre del mateix any.

¹⁵ BUADES CRESPI, Joan: Op. cit., nota 13.

Argentina

La República Argentina va ser el país de Sud-amèrica que més va capitalitzar l'onada emigratòria balear. L'escàs poblament, la riquesa agrícola, les seves grans dimensions, l'existència d'una legislació que afavoria la immigració foren alguns dels factors que propiciaren l'arribada al país entre 1880 i 1930 de 2.017.100 emigrants d'origen espanyol ¹⁶. Les "Guías de Baleáricos residentes en la República Argentina" de 1918 i 1929 editades per Josep Garcías Moll constitueixen, ara per ara, l'única font documental que ofereix informació sobre el volum d'immigrants balears establerts a l'Argentina els esmentats anys, del seu lloc de procedència i de la seva ubicació. Malgrat només recollir els homes i de no tenir en compte l'emigració estacional aporten una valuosa informació. Garcías comptabilitza el 1918 un total de 4620 balears establerts a l'Argentina, dels quals 2.920 procedeixen de Mallorca. Els municipis més representats són:

Palma	574 residents
Manacor	296 "
Pollença	273 "
Felanitx	261 "
Santa Margalida	130 "
Alaró	119 "

Inca que en els anys de la primera Gran Guerra s'havia beneficiat de la reactivació econòmica propiciada pel considerable augment de l'exportació de sabates, va aportar un reduït col·lectiu de només 39 emigrants.

Aquest contingent es trobava escampat per la capital federal i per 5 de les 23 províncies que integren el territori de la República. El major nucli, 22 inquers, residia a Buenos Aires. Un grup de 6 estava disseminat per diverses localitats de la província de Buenos Aires (3 a Bolívar i 1 a Tres arroyos, Roosveelt i V. Alsina). A la província de Mendoza n'hi havia instal·lats 4 (un a la capital, Mendoza i els altres a Rodeo de la Cruz, Tunuyán i Col. Segovia). Altres dos vivien a petits llogarets de la província de Córdoba: General Viamonte i Guarapampa, mentre que els 5 restants estaven assentats a Tucumán, Monte Nievas (La Pampa), San Martín, los Cardales i San Rafael.

La "Guía" de 1929 facilita un contingent de 4279 immigrants balears. Mallorca amb 3843 efectius continua essent l'illa amb més emigrants. Pel que fa a la distribució per municipis es poden observar alguns canvis entre els més emissors:

Manacor	540 residents
Palma	416 "
Pollença	416 "
Felanitx	386 "

Sineu	177	"
Santa Margalida	145	"

Els efectes de la crisi que pateix la indústria sabatera d'Inca a la finalització de la Gran Guerra, es manifesten en un increment de l'emigració cap a l'Argentina, assolint el 1929 la xifra de 53 inquers ubicats a l'esmentada República.

El llistat d'aquest any presenta una evident variació pel que fa al mapa dels assentaments dels emigrants inquers en relació a la distribució territorial de 1918.

La província de Buenos Aires es converteix en el principal centre receptor d'inquers amb 23 residents, dels quals 10 vivien a la capital provincial, La Plata; 6 a Bolívar, 2 a Berisso i a Roosveelt i la resta estava establerta a les localitats d'Ensenada, Hinojo i los Toldos.

Cal esmentar el cas de la ciutat de La Plata. En el període que hi ha entre la publicació de les dues "Guías", va passar de no tenir cap resident a posseir-ne 10, convertint-se en el nucli urbà amb més emigrants inquers, després de Buenos Aires. La ciutat de La Plata fou fundada el 1882 amb la finalitat de constituir-la en la capital de la província que porta el mateix nom que la capital federal de la República. En poc temps, l'urb va experimentar un rapidíssim creixement demogràfic, gràcies a l'arribada de nombrosos emigrants, especialmet d'origen italià i espanyol ¹⁷. El 1930, segons Ana Jofre ¹⁸, hi vivien uns 1371 balears adults d'ambdós sexes, la qual cosa suposa devers una tercera part dels illencs que es trobaven establerts a l'Argentina.

D'acord amb la informació que proporciona la investigació de l'esmentada Jofre i amb l'adreça dels residents que ens facilita la "Guía" de Garcías Moll, es pot deduir que 6 dels 10 inquers instal·lats a La Plata residien a barriades on l'ocupació professional més característica dels seus habitants era el comerç: sabaters, sastres, forners... i 2 ho feien a barriades que es distingien per l'abundància de gent dedicada a la construcció.

La capital de l'Argentina amb 16 inquers continuava essent el nucli urbà que capitalitzava el major volum d'emigrants d'Inca, encara que s'observa una disminució en 6 efectius en relació al llistat de 1919. Tucumán passa d'1 a 6 emigrants, mentre que a les províncies de Córdoba i La Pampa hi resideixen els mateixos 3 inquers. Santa Fe s'incorpora al mapa de l'emigració amb 2 efectius.

La distribució dels assentaments que ofereix la "Guía" de 1929 fa que es pugui percebre el funcionament de cadenes migratòries iniciades per nuclis d'emigrants d'Inca establerts a l'Argentina a la dècada dels 10 que atreuen noves

¹⁶ SANCHEZ ALBORNOZ, Blanca: "La emigración española a la Argentina 1880-1930", dins "Españoles hacia América. La emigración en masa 1880-1930". Alianza Editorial, Madrid 1988.

¹⁷ El 1914, 32 anys després de la seva fundació, la ciutat de La Plata, segons el cens efectuat el mateix any, posseïa una població de 90.436 habitants.

¹⁸ JOFRE, Ana: "La inmigración balear en La Plata", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Balears i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

colles d'inquers que parteixen a la següent dècada. Aquest fet es pot observar a les concentracions d'inquers que es donen, l'any 1929, a les localitats de Bolívar i Roosevelt a la província de Buenos Aires.

A les tres primeres dècades del XX, tres capellans originaris d'Inca, que no figuren a cap de les "Guías", desenvoluparen la seva vocació religiosa per l'Argentina. Pere Joan Beltran Caimari, el 1913, era vicari de l'església de Nuestra Señora del Carmen a Santa Fe, ciutat on va morir a l'any següent. Mateu Llobera Guasp va arribar a Buenos Aires el 1900 i encara hi residia el 1928 i Rafel Ramis Janer, el 1919, exercia el seu ministeri apostolar a Santa Fe ¹⁹.

Xile

Malgrat les oportunitats econòmiques que oferia als emigrants europeus aquest país sud-americà, el corrent migratori que s'hi va establir fou escàs a causa de la seva situació geogràfica allunyada de les rutes atlàntiques i de tenir com a estat veí un país colonitzador que canalitzava cap al seu territori la immensa majoria de l'onada migratòria, la República Argentina. Així, per exemple, l'any 1909, Xile va rebre 3098 immigrants ²⁰, mentre que l'Argentina, segons dades de la Memòria de la Dirección de Inmigración, va acollir, el mateix any, 231.084 emigrants ²¹.

La partida de contingents d'emigrants mallorquins cap a Xile s'inicia arran de la crisi agrària esdevinguda a finals del segle passat i la propicia l'acció propagandística de contractistes de mà d'obra per treballar a l'esmentat país. El 6 de setembre de 1889 s'embarcaren, en el port de Palma, 420 mallorquins cap a Xile ²².

Dins el context d'aquest desplaçament d'illencs que es manifesta a les darreries del XIX cal situar una colla d'emigrants inquers que escolliren Xile com a destinació definitiva dels seu itinerari. Es en aquest estat sud-americà on es localitza el major percentatge d'inquers en relació a la totalitat de balears que s'hi assentaren i on s'ubiquen aquells naturals d'Inca que aconseguiren fer realitat el desig de "fer les Amèriques" assolint una elevada posició econòmica.

De la relació de 211 balears residents a Xile que ofereix la "Guía" de Garcías Moll del 1918, 127 eren d'origen desconegut. Dels altres 84, 28 eren de Palma, 23 d'Inca i la resta procedeix de 13 municipis de les Balears. Dels inquers, un total de 22 residien a Santiago i només un a Valparaíso.

Els negocis més habituals dels mallorquins emigrats a Xile eren les indústries i els comerços de sabates, pastisseries i confiteries, serradores, fàbriques de licors, indústries derivades de l'agricultura i de la ramaderia i tallers mecànics ²³.

¹⁹ ROSSELLÓ, Joan: Op. cit., nota 4.

²⁰ Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana. Barcelona 1913.

²¹ JOFRE, Ana: Op. cit., nota 18.

²² BARCELÓ PONS, Bartomeu: "El segle XIX a Mallorca". Obra Cultural Balear. Palma 1964.

²³ SERRA, Sebastià: "L'emigració de les Illes Balears a Amèrica", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Balears i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Balearics. Palma 1992.

Del col·lectiu d'inquers n'hi ha al menys tres que gaudiren d'una posició econòmica prou benestant, ens referim a Antoni Ferrer Estrany, Francesc Alomar Socies i Llorenç Marquès.

Antoni Ferrer era propietari d'una important indústria de sabates ubicada a Santiago de la qual es va fer ressò la "Veu d'Inca" en el núm 114 de març de 1917²⁴. Així mateix era co-propietari de la Sabateria Ballester & Cia, considerada com a una de les millors de la capital xilena i situada en el núm. 201 del cèntric carrer Estado. L'obra "El progrés catalán en América" fa la següent referència del negoci:

".... La firma está constituida por los señores Juan Ballester y Antonio Ferrer, comerciantes del ramo que ya tienen sentada una fama poco común, especialmente el segundo, que es el dueño de la gran Fábrica que lleva su nombre y que surte su establecimiento con los mejores artículos que fabrica.

Tomando en cuenta este último informe es fácilmente comprensible que esta Zapateria se presente en situación de afrontar cualquier competencia ya sea en calidad como precio y asimismo comprensible el por qué Ballester & Cia., es uno de los establecimientos que más vende en Santiago entre sus congéneres."

Francesc Alomar va arribar a Xile el 1902 dedicant-se al comerç fins el 1911 en què va fundar la fàbrica de pastisseria i confiteria "La Victoria", situada al núm. 831 del carrer Independència de Santiago. L'abans esmentada publicació "El progreso catalán en América" també s'ocupa del negoci d'Alomar. Entre d'altres coses diu el següent:

"...El cuerpo de empleados de esta fábrica es numeroso. Desarrollan sus labores setenta y cinco empleados, quienes cada día pueden constatar la aceptación que le brinda el comercio a los productos de la Fábrica, por lo que se ven obligados a elaborar, diariamente, un término medio de tres o cuatro mil pesos.

²⁴ CAMPILLO, M./ SERRA, Seb.: Op. cit., nota 9.

Este dato bastaría para demostrar la importancia adquirida por la Fábrica del señor Alomar, sino fuera porque ya el comercio similar la conoce sobradamente en la misma forma que conocen la bondad de sus productos, fabricados todos con materiales de primer orden.

El darrer personatge d'aquesta galeria d'emprenedors emigrants inquers ho constitueix Llorenç Marquès ²⁵. A la secció "De Inca" del diari "La Almudaina" de Palma del 5 de juliol de 1917 es pot llegir la següent notícia relativa a l'esmentat emigrant:

"De regreso para Santiago de Chile se ha despedido de nosotros el importante industrial y comerciante don Lorenzo Marqués, hijo de esta ciudad que al llegar a ésta llevó la misión de sus compañeros inquenses de investigar la posibilidad de regalar en común un edificio para Colegio de esta población.

El señor Marqués nos ha manifestado que se lleva planos y presupuestos para la realización del proyecto, los cuales tendrá el gusto de exponer a sus compañeros allí residentes para resolver todos en consecuencia.

Al despedirse de nosotros el señor Marqués, nos ha asegurado que su ausencia será breve, y lo hemos visto tan animado como el primer día en llevar a cabo el magno y filantrópico proyecto que acaricia en unión de sus compañeros residentes en aquella República.

Al desearle un viaje feliz y pronto retorno, hacemos votos, para que continuen prosperando sus intereses en aquellas lejanas tierras, lo mismo que los de sus amigos que dan muestras en sus generosas intenciones de no olvidar su patria chica."

²⁵ No figura al llistat de Garcias Moll.

El projecte altruista proposat per Marquès i altres membres de la col·lectivitat inquera establerta a Xile d'edificar una escola a Inca mitjançant la seva aportació econòmica, evidencia encara més el fet, que fou, possiblement, en aquesta República sud-americana on un grapat d'inquers que partiren a la recerca de fortuna veren cristal·litzar la quimera americana.

FONTS

Fonts no impreses

Certificats de viatge lliurats pel Consolat de l'Uruguai a Palma entre 1932 i 1936.

Encuesta sobre Emigración del Instituto Nacional de Estadística 1916-22. AHM.

Sol·licituds de lliure ingrés amb caracter permanent lliurats pel Consolat de l'Uruguai a Palma entre 1948 i 1963.

Fonts impreses

"El progreso catalan en América". Santiago de Chile 1922-24.

"Guía de los Baleáricos residentes en la República Argentina". Editada per José Garcías Moll. Buenos Aires 1918.

"Guía de los Baleáricos residentes en la República Argentina". Editada per José Garcías Moll. Buenos Aires 1929.

Publicacions

"Balears", 1923. Publicació mensual del Centre Balear de Montevideo.

"Ecos", 1923. Inca.

"El Eco de Inca", 1900. Inca.

"EL Pollensín", 1913. Pollença.

"La Almudaina", 1890, 1917. Palma

"La Veu d'Inca", 1917, 1918. Inca.

BIBLIOGRAFIA

BARCELÓ PONS, Bartomeu: "El segle XIX a Mallorca". Obra Cultural Balear. Palma 1964.

BARCELÓ PONS, Bartomeu: "Inca y su término. Iniciación a la Geohistoria del municipio". Imprenta Politécnica. Palma 1958.

BUADES CRESPI, JOAN: "L'emigració balear a l'Uruguai en els segles XIX i XX. El moviment associatiu", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica". Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

BUADES, Joan; MANRESA, M. A. i MAS, Margalida: "Emigrants illencs al Río de la Plata (La vida associativa balear a Buenos Aires i Montevideo). Vicepresidència del Govern Balear. Palma 1995.

BUADES, Joan; MANRESA, M. A. i MAS, Margalida: "El tema de l'emigració a dues publicacions de la Part Forana de Mallorca: EL Pollensín i El Felanigense", dins "XII Jornades d'Estudis Històrics Locals". Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1994.

CAMPILLO, Màxim i SERRA, Sebastià: "Emigració i immigració a Inca", dins les I Jornades d'Estudis Locals. Inca 1994.

CIFRE DE LOUBRIEL, Estela: "La formación del pueblo puertorriqueño. La contribución de los catalanes, baleáricos y valencianos". Instituto de Cultura Puertorriqueña. San Juan 1975.

CORTÈS FORTEZA, Santiago: "Petita història de cent anys de premsa a Inca 1883-1983", dins Col·lecció Ximbelí núm. 5. Ajuntament d'Inca 1983.

DIVERSOS AUTORS: "Gran Enciclopèdia de Mallorca". Promomallorca S.A. Palma 1989.

DIVERSOS AUTORS: "Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana. Barcelona 1913.

IGLESIAS, Fe: "Características de la inmigración española en Cuba 1904-1930", dins "Españoles hacia América. La emigración en masa 1880-1930". Alianza editorial. Madrid 1988.

JOFRE, Ana: "La inmigración balear en La Plata", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

MARIMON, Antoni: "Inca i les guerres de Cuba i de les Filipines de 1895-98", dins I Jornades d'Estudis Locals. Inca 1994.

PARETS, Joan: "Sacerdots diocesans de les Illes Balears en el Perú", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

PICORNELL, C. i SEGUÍ, J.M.: "Geografía Humana de las Islas Baleares". Editorial Oikos-Tau. Barcelona 1989.

RIPOLL, Antònia: "Alguns aspectes de l'emigració mallorquina a Puerto Rico", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica", vol.III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

ROSSELLÓ, Joan: "Emigración-evangelización del clero diocesano de Mallorca a América (S. XIX-XX)", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balers i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

SALVÀ TOMÀS, Pere: "Els efectes de la transició demogràfica illenca sobre el territori: el marc de l'emigració a les Illes Balears entre 1878 i 1955", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balers i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.

SANCHEZ ALBORNOZ, Blanca: "La emigración española a la Argentina 1880-1930", dins "Españoles hacia América. La emigración en masa 1880-1930. Alianza editorial. Madrid 1988.

SERRA BUSQUETS, Sebastià: "La emigración de las Islas Baleares a América". CEDEAL. Madrid 1992.

SERRA BUSQUETS, Sebastià: "L'emigració de les Illes Balears a Amèrica", dins "Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica", vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1992.